

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОБОРОНА ДЕРЖАВИ» В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються сучасні наукові погляди на визначення понять «оборона держави», «національна безпека», «воєнна безпека», їх взаємний зв'язок у системі забезпечення національної безпеки. Оборона держави розглядається як ключовий елемент воєнної безпеки та домінуюча складова національної безпеки.

Ключові слова: безпека, національна безпека, система забезпечення національної безпеки, воєнна безпека, оборона держави.

**Пашинський
Володимир
Йосипович,**

*докторант кафедри
адміністративного
права юридичного
факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук,
доцент*

Постановка проблеми. У юридичній літературі немає єдиного визначення поняття «оборона держави». При цьому більшість учених-адміністративістів, фахівців військових наук не можуть дати єдиного визначення, хоча проблемі дослідження понятійного апарату оборони, воєнної безпеки, національної безпеки присвячено значну кількість наукових праць. Для того, щоб з'ясувати дані положення, необхідно враховувати фактори сучасних політичних і воєнних трансформацій. На початку третього тисячоліття світове співтовариство ввійшло у стадію кардинальних суспільних, економічних, військово-політичних та інших трансформацій, що характеризуються високою інтенсивністю й динамічністю, супроводжуються численними конфліктами геополітичних та національних інтересів на різних рівнях, спробами розв'язати ці конфлікти із застосуванням військової сили, яка почала розглядатися як один із найефективніших факторів світової політики.

Сьогодні для України як держави, що зазнала російської збройної агресії, створення й наявність ефективної системи оборони, сучасних і ефективних збройних сил стає основою забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності й державного суверенітету, збереження державності українського народу. Це потребує подальшого дослідження питань забезпечення оборони держави, місця оборони в загальній системі забезпечення національної безпеки.

Аналіз досліджень і публікацій.

У сучасній науці питання оборони держави розглядаються в контексті того, що оборона є одним із ключових елементів, складовою національної безпеки. Не зважаючи на велику кількість досліджень проблем безпеки та національної безпеки в цілому, які розглядають у своїх наукових працях Ю. П. Битяк, В. Ю. Богданович, П. В. Діхтєвський, В. О. Косевцов, В. А. Ліпкан, Н. Р. Нижник, Г. В. Новицький, Г. П. Ситник, Є. Д. Скулиш, І. Ю. Свида, В. М. Телелим, О. В. Феденко, З. Д. Чуйко, та, зокрема, питань воєнної безпеки та оборони, що досліджували Ю. В. Аллеров, П. П. Богущкий, М. Ф. Єжеєв, В. Д. Кохно, О. В. Кривенко, С. Т. Полторац, В. В. Сокурєнко, Є. Л. Стрельцов, В. П. Шкідченко та інші, поняття оборони держави й національної безпеки, які останнім часом стали надзвичайно актуальними, все ще лишаються недостатньо дослідженими вітчизняними науковцями, досі не були всебічно вивчені й не мають єдиного тлумачення вчених.

Метою дослідження є аналіз сучасних наукових поглядів на місце оборони держави в системі національної безпеки України, розгляд проблемних питань визначення та розмежування понять «національна безпека», «воєнна безпека», «оборона держави» як складових системи забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Вченими поняття «безпека» як складне соціальне явище досліджується в різних аспектах, з використанням різноманітних підходів, що призводить до відсутності єдиного визначення

й бачення змісту поняття «безпека» та «національна безпека». Одразу ж зауважимо, що поняття «безпека» є ширшим за поняття «національна безпека», воно є родовим для поняття «національна безпека», тому підходи до їх дослідження будуть ідентичними.

У сучасній науковій літературі безпека тлумачиться по-різному: у психологічній — як відчуття, сприйняття й переживання потреби в захисті життєвих інтересів людей; філософсько-соціологічній — як умови життєдіяльності соціуму та стан тенденції розвитку його структур, інститутів і настанов, за яких забезпечується збереження їх якісної визначеності, раціональне співвідношення свободи й необхідності; юридичній — як система визначених законами правових гарантій захищеності особи й суспільства, забезпечення їх нормальної життєдіяльності, прав і свобод [1, с. 7].

Як зазначає Г. П. Ситник, поняття «безпека» — категорія філософська, і його суть у науковому плані повною мірою ще не досліджена, особливо коли мова йде про національну безпеку. Доказом сказаного, на думку вченого, є постійні дискусії навколо різних підходів щодо визначення та забезпечення національної безпеки [2, с. 35]. Це стосується і юридичної науки, де серед учених-юристів досі також немає єдиного та зрозумілого, схваленого більшістю науковців підходу до визначення ключових понять у сфері національної безпеки [3, с. 46].

У середині минулого століття, коли поняття «національна безпека»

з'явилося в політичному лексиконі та правових актах, національна безпека розглядалася головним чином у воєнно-політичному аспекті, передусім щодо оборони від потенційного ворога, як військова складова та здатність забезпечити оборону силовими військовими методами [4, с. 12], як синонім обороноздатності держави [2, с. 41].

У сучасній науковій літературі поняття «національна безпека» розглядається залежно від основних теоретичних підходів і залишається дискусійним. Зокрема, В. А. Ліпкан зазначає, що національна безпека як динамічний процес є процесом складним, у якому виникнення, зміна і знищення безпеки перебувають у діалектичній взаємозалежності. Через це будь-які намагання дати визначення поняттю «національна безпека» будуть не повними [5, с. 164]. Спроби дослідження та кожного нового визначення поняття безпеки як комплексної характеристики соціального об'єкта породжують необхідність визначення та врахування інших додаткових характеристик для більш ґрунтовного розкриття сутності і призвели до появи нових альтернативних визначень поняття безпеки, які можна поділити на групи, де: безпеку розуміють як відсутність небезпеки; безпека розглядається як невід'ємна властивість (атрибут) системи; безпека розглядається, як результат специфічної діяльності, передусім державних інститутів; безпека розглядається як певний стан [6, с. 42–44].

Водночас В. А. Ліпкан виокремлює чотири головні підходи до визначення безпеки: 1) статичний (стан

захищеності), 2) апофатичний (відсутність загроз і небезпек), 3) діяльнісний (система заходів, спрямованих на створення певних умов), 4) пасивний (дотримання певних параметрів, норм) [5, с. 18]. Необхідно підкреслити, що серед зазначених підходів саме діяльнісний більше ніж інші виражає зміст безпеки з погляду сучасної доктрини національної безпеки, адже забезпечення безпеки можливе тільки в процесі взаємодії всіх суб'єктів правовідносин у цій сфері, які врегульовані правовими нормами оновленого законодавства. Забезпечення безпеки не тільки неможливе без правового регулювання, а й сама безпека, як суспільне явище, є сутнісною рисою права та правовідносин, що регулюються законодавством країни. Вона виступає найголовнішим і фундаментальним принципом побудови правової системи, галузей права та їх інститутів з точки зору безпечного функціонування та розвитку суспільних відносин [7, с. 15]. Діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки, і передусім держави, здійснюється в межах, визначених нормами права. Традиційно в основі національної безпеки держави знаходять своє відображення національні інтереси, національні цілі та національні цінності, які юридично закріплені в нормативно-правових актах держави, визначають політичну та соціально-економічну організацію суспільства, державне та культурне будівництво, єдність і згуртованість конкретної нації [8, с. 13]. Розглядаючи національну безпеку з погляду права, Г. В. Новицький вважає, що національна безпека

України як юридичне поняття — це сукупність об'єктивно зумовлених, формально визначених легітимних суспільних відносин, які спрямовані на захист життєво важливих цінностей українського народу, встановлюють допустимі межі характеристик указаних цінностей і оцінюють соціальну поведінку на відповідність зазначеним характеристикам [3, с. 71]. Як зазначає В. А. Ліпкан, кризь призму адміністративного права, яке в найзагальнішому вигляді являє собою сукупність правових норм, що врегульовують суспільні відносини у сфері публічного управління і є спеціальним юридичним засобом забезпечення функціонування системи національної безпеки України, національна безпека може розглядатися як врегульована ним діяльність суб'єктів національної безпеки зі створення сприятливих умов для збереження та зміцнення української цивілізації (уклад життя, національні традиції, культура), а також народу України як творчо-конструктивного суб'єкта буття; реалізації національних інтересів, що включає в себе не лише захист, а й активне їх просування; відновлення, вивчення та розвиток національного надбання, національного ідеалу, національної мети й цінностей, української мови, духовних святинь та могутнього інтелектуального потенціалу, природних багатств і ресурсів [9, с. 76].

Саме безпека є необхідною умовою сталого розвитку особи, суспільства й держави. Основою, відправним пунктом забезпечення безпеки є права і свободи, інтереси особи, суспільства, держави, які в демокра-

тичному суспільстві встановлюються і регулюються законом. Головними з них є прагнення самозбереження, виживання як окремого індивідуума, так і будь-якої соціальної групи, суспільства, держави [1, с. 8]. Загалом безпека людини розуміється як такий ступінь захищеності особи, що забезпечує її сталий розвиток і базується на діяльності суспільства, гарантується державою, її органами й посадовими особами щодо виявлення, попередження, припинення та ліквідації загроз правам та інтересам людини [10, с. 34]. Так, П. В. Діхтєвський наголошує, що особиста безпека людини — це суть, ядро суспільної безпеки. Без забезпечення особистої безпеки конкретної людини не можна говорити про забезпечення безпеки суспільства [11, с. 21], безпеки держави.

Законом України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 року національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у різних сферах суспільного життя та в інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [12].

Для реалізації завдань забезпечення безпеки всіх суб'єктів держава створює систему національної безпеки, яка повинна захищати права і свободи людини й громадянина,

права і законні інтереси різних соціальних груп та суспільства, національні інтереси держави й народу, від внутрішніх і зовнішніх загроз. В ідеальному вигляді її можна характеризувати як стан, за якого для життєдіяльності та розвитку конкретних об'єктів чи суб'єктів національної безпеки (людини, суспільства, держави) немає будь-якої небезпеки, і в цьому ракурсі вона співзвучна поняттю «національна безпека» [4, с. 7–8]. В. Ю. Богданович систему забезпечення національної безпеки розглядає як сукупність правових норм, що регулюють діяльність із забезпечення й захисту національної безпеки держави, створені на цій основі державні інститути, суспільні й інші організації, а також комплекс заходів щодо реалізації політики національної безпеки [13, с. 200].

Розгляд системи забезпечення національної безпеки держави як стану суспільних відносин, урегульованих нормами права, в теоретичному і практичному плані підводить нас до необхідності виділення в системі цих відносин проблем політичної, економічної, духовної, воєнної, науково-технологічної, соціальної, екологічної й інших видів безпеки, які виступають як сфери або види національної безпеки країни. Національна безпека як інтегрована соціальна категорія включає в себе різні види та підвиди безпеки, пов'язані зі сферами життєдіяльності людини, суспільства і держави. Законом України «Про основи національної безпеки України» як складові види національної безпеки нормативно виділено такі найважливіші сфери життєді-

яльності: 1) зовнішньополітична; 2) державної безпеки; 3) воєнна та безпеки державного кордону України; 4) внутрішньополітична; 5) економічна; 6) соціальна та гуманітарна; 7) науково-технологічна; 8) цивільного захисту; 9) екологічна; 10) інформаційна [12].

Разом з тим, не всі науковці погоджуються з такою класифікацією видів (складових) національної безпеки за сферами життєдіяльності. Вони пропонують за функціональними сферами виділяти: державну, економічну, енергетичну, екологічну, інформаційну, соціальну, політичну, науково-технологічну та воєнну безпеку тощо [5; 9, с. 298; 14]. Як вважає Г. П. Ситник, аналіз сукупності національних інтересів, загроз щодо їх реалізації, процесів, які відбуваються в різних сферах життєдіяльності суспільства та держави, результатів наукових досліджень дає змогу стверджувати, що в Україні доцільно розрізняти економічну, політичну, соціальну, гуманітарну (духовну), оборонну, інформаційну безпеку та безпеку біосфери [6, с. 125].

У цій науковій дискусії про сфери національної безпеки для нас ближчою є думка вчених, які виділяють серед видів національної безпеки окремо такий вид, як оборонна безпека [2, с. 153] або військова (оборонна) безпека [15, с. 17; 16, с. 55]. Ми погоджуємося з підходом В. Л. Зьолки, який зазначає, що у структурі національної безпеки, виходячи зі сфер суспільних відносин (прикордонна сфера, військова (оборонна) сфера), необхідно виділити як самостійні безпеку в прикордонній сфері та безпеку військову

[17, с. 604]. На основі виділення виду безпеки у структурі національної безпеки через певну сферу суспільних відносин, суспільні відносини у військовій (оборонній) сфері вважаємо за необхідність визначити на законодавчому рівні, в Законі України «Про основи національної безпеки України» або в новому законі про безпеку, такого окремого виду національної безпеки, як оборонна (військова) безпека, та законодавчо визначити загрози національним інтересам у оборонній сфері. Виділення оборонної безпеки в окремий вид підтверджується нинішньою суспільною необхідністю відбиття збройної агресії на сході нашої країни.

В нинішніх історичних умовах, коли Україна зазнала російської збройної агресії, до найважливіших сфер (видів) національної безпеки, які визначають саме існування української держави й українського народу, на нашу думку, належить сфера (оборонної) військової безпеки. На підтвердження нашої позиції, щодо місця оборони, оборонної безпеки в системі забезпечення національної безпеки, наведемо думку О. В. Феденко, який у своєму дослідженні стверджує, що сучасний мінливий світ зберіг значення військової сили як ключового фактора в реалізації політичних інтересів та породив повномасштабний спектр загроз безпеці, протистояти яким Україна зможе лише за наявності адекватної характеру ситуації військової організації країни (сектору безпеки і оборони). Без досягнення в майбутньому позитивних результатів у реформуванні військової організації України (сектору безпеки

і оборони), проведенні оборонної реформи говорити про її національну безпеку недоцільно [18, с. 15].

Нині в законодавстві немає визначення поняття «воєнна безпека», що призводить до його різного тлумачення, яке ми зустрічаємо в науковій літературі та нормативних актах. У науковій літературі воєнна безпека розглядається як стан захищеності прав і свобод громадян, базових інтересів та цінностей суспільства і суверенної держави від зазіхань із застосуванням воєнної сили [19, с. 45]. Воєнна безпека характеризує здатність країни і її збройних сил протидіяти або перешкоджати заповідянню збитків її національній безпеці засобами збройного насилля або силового тиску. Воєнна безпека країни характеризує єдність двох її сторін: внутрішньої та зовнішньої. Зовнішня сторона характеризує можливість і здатність запобігання або нейтралізації впливу військової сили із-за кордону, внутрішня — унеможливлення, запобігання або локалізацію внутрішніх деструктивних проявів воєнного характеру [20, с. 179–180].

У новій редакції Воєнної доктрини України, затвердженій Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015, незважаючи на часте вживання в тексті терміна «воєнна безпека», теж немає визначення поняття «воєнної безпеки», що, на нашу думку, є суттєвим недоліком цього концептуального політико-правового документа. Однак аналіз сучасної Воєнної доктрини України дає змогу стверджувати, що воєнна безпека розглядається як діяльність суб'єктів забезпечення національної

безпеки держави, пов'язана із запобіганням воєнним конфліктам, організацією та здійсненням військового будівництва і підготовкою Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення до збройного захисту національних інтересів [21]. Як впливає зі змісту Воєнної доктрини, воєнна безпека досягається передусім підготовкою оборони України, що за змістом, спрямованістю й масштабом здійснюється відповідно до Закону України «Про оборону України».

Авторами підручника «Актуальні проблеми воєнної політології» питання забезпечення воєнної (оборонної) безпеки і оборони розглядаються через обороноздатність як сукупність відповідних потенціалів, що складають військову могутність держави, «працюють» на військову сферу суспільного життя і від яких залежать оборонні можливості держави. На їхню думку, обороноздатність держави — це сукупність тих матеріальних і духовних сил та засобів суспільства, що можуть бути використані державою для успішного стримування, а за необхідності — відбиття агресії [22, с. 41], причому інколи поняття «обороноздатність» та «оборона» розглядаються як синоніми. У цьому аспекті оборону можна розглядати як підтримання оборонного потенціалу держави на рівні, достатньому для забезпечення безпеки країни в разі загрози суверенітету та територіальній ціліс-

ності, виникнення кризових ситуацій у безпосередній близькості від кордонів держави й забезпечення ефективної оборони.

Традиційно відповідно до ст. 1 Закону України «Про оборону України» під обороною розуміють систему політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Структурно-логічний аналіз поняття (категорії) «оборона держави» показує, що воно охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства і держави, а сукупність заходів, здійснення яких становить його зміст, визначається завданнями з підготовки до збройного захисту та її захисту в разі збройної агресії. Оборона держави базується на готовності органів державної влади, збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту населення, національної економіки, населення і території держави до оборони та їх здатності до проведення в разі потреби мобілізації й відсічі збройній агресії [23, с. 276]. В. Ю. Богданович, М. Ф. Єжєєв, І. Ю. Свіда оборону держави розглядають як складну за призначенням та за функціональним складом систему, діяльність же щодо забезпечення обороноздатності держави — як складову цієї системи, головний інструмент реалізації державної політики забезпечення національних інтересів в оборонній сфері [24, с. 60].

У наукових дослідженнях розглядаються різні підходи не тільки до визначення, а й щодо розмежування понять «воєнна безпека» та «оборона». На думку одних, призначення оборони — відвернення і відбиття зовнішньої воєнної агресії збройним шляхом. Воєнна безпека, порівняно з обороною, — явище більш складне, багатоаспектне й комплексне. Вона досягається не лише внаслідок оборони держави, а й через виконання різних заходів у політичній, економічній та інших сферах суспільного життя. Тому оборона є лише важливою складовою воєнної безпеки країни [19, с. 47; 25, с. 23]. Інші вчені, наприклад О. І. Погірко, навпаки, розглядає як єдине ціле сферу національної безпеки та оборони України, і як складову останньої — воєнну безпеку [26]. Розглядаючи сфери (види) національної безпеки Г. П. Ситник зазначає, що поняття «оборонна сфера» є більш загальним, ніж поняття «воєнна сфера», хоча останнє вживається значно частіше. Це обумовлено тим, що забезпечення обороноздатності держави передбачає розгляд значно більшої сукупності чинників, які здійснюють вплив на її здатність забезпечити свій суверенітет та територіальну цілісність із застосуванням засобів збройної боротьби [27, с. 125].

Про нерозривну єдність національної безпеки і оборони говорить В. В. Сокурєнко, розглядаючи їх через спільні об'єкти захисту. На думку вченого, національна безпека і оборона мають не лише спільні об'єкти захисту, а й справді є невід'ємними поняттями. Водночас, коли йдеться про оборону, то це стосується зде-

більшого такого виду національної безпеки, як воєнна безпека [28, с. 34–36]. Можна стверджувати, що, з одного боку, оборона і національна безпека є двома незалежними функціями держави, а з іншого — ці поняття не лише взаємопов'язані за суб'єктами та об'єктами захисту, а й те, що оборона є одним з основних засобів забезпечення національної безпеки держави [28, с. 38]. Підтвердженням цього є положення Стратегії національної безпеки, де зазначено, що підвищення обороноздатності держави, її економіки та суспільства до оборони й відбиття зовнішньої агресії в будь-яких формах і проявах (зокрема у формі гібридної війни), є ключовим пріоритетом політики національної безпеки [29], і саме оборона держави є ключовим елементом у гібридній війні.

У теорії адміністративно-правової науки сьогодні існують різні підходи й немає єдиного бачення щодо визначення поняття «оборона держави». Так, на думку вчених, оборона України — це комплекс політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів щодо забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави і мирного життя народу України [30, с. 345; 31, с. 468]. Як вважає В. В. Сокурєнко, можна визначити загальне поняття терміна «оборона» як вид діяльності держави, що полягає у збройному захисті, цілісності й недоторканності її території від зовнішніх і внутрішніх військових загроз, а також у підготовці до здійснення такого захисту [28, с. 40].

Таким чином, на основі проведеного аналізу, незважаючи на наявність різних теоретичних підходів, можна робити висновок, що оборона держави — це багатогранне комплексне суспільне явище, яке перебуває в системі складних суспільних відносин, зв'язків та залежностей із сукупністю інших суспільних явищ, інститутів і процесів, є складовою військової безпеки та системи забезпечення національної безпеки.

Оборона держави пронизує всі сфери життя суспільства, передбачає здійснення суб'єктами забезпечення національної безпеки визначених законом заходів у політичній, правовій, економічній, соціальній, військовій, науковій, науково-технічній, інформаційній та інших сферах суспільного життя для захисту від збройної агресії. Здійснення такої функції державою можливе тільки в межах і в порядку, визначених законом, тому без законодавчого визначення не може існувати система забезпечення національної безпеки та її складові — воєнна безпека і оборона держави.

При цьому оборона держави як підсистема воєнної безпеки і як структурний елемент системи національної безпеки посідає центральне місце, є основою системи забезпечення національної безпеки. У нинішній складній воєнно-політичній обстановці, в умовах військової агресії Росії проти України оборона держави стає домінуючою складовою національної безпеки, потребує підвищеної уваги з боку держави і суспільства, проведення ефективної оборонної реформи.

Список використаних джерел:

1. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України : моногр. : у 7 т. Т. 1 : Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України / В. Ю. Богданович, І. Ю. Свида, Є. Д. Скулиш ; за заг. ред. С. Д. Скулиша. — К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. — 548 с.

2. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика : дис. ... доктора наук з державного управління / Г. П. Ситник. — К., 2004. — 417 с.

3. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : моногр. / Г. В. Новицький. — К. : Інтертехнологія, 2008. — 496 с.

4. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. / Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. ; за заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. — Ірпінь, 2000. — 304 с.

5. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : моногр. / В. А. Ліпкан. — К. : Текст, 2003. — 600 с.

6. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підруч. / Ситник Г. П. — К. : НАДУ, 2012. — 544 с.

7. Панов М. Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми) / М. Панов, В. Тихий // Вісник Академії правових наук України. — 2000. — № 3 (22). — С. 10–16.

8. Правові основи воєнної безпеки України: монографія / Є. Л. Стрельцов, С. Т. Полторак, Ю. В. Аллеров, О. В. Кривенко, П. П. Богуцький ; за ред. Є. Л. Стрельцов. — Львів : НАСВ, 2016. — 188 с.

9. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України : моногр. / В. А. Ліпкан. — К. : Текст, 2008. — 440 с.
10. Васьковська В. П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук ; 12.00.02 / В. П. Васьковська. — К., 2006. — 198 с.
11. Дихтиевский П. В. Административно-правовое принуждение в механизме обеспечения личной безопасности : моногр. / П. В. Дихтиевский. — М. : Юнити-Дана : Закон и право, 2004. — 256 с.
12. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закону України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
13. Богданович В. Ю. Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення / Богданович В. Ю. — К., 2003. — 322 с.
14. Чуйко З. Д. Конституційні основи національної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук ; 12.00.02 / З. Д. Чуйко. — Х., 2008. — 20 с.
15. Золотарев В. А. Военная безопасность России: политико-правовые проблемы : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид. наук / В. А. Золотарев. — М., 1999. — 39 с.
16. Попов Л. Л. Военное право : учеб. / Попов Л. Л., Мигачев Ю. И., Тихомиров С. В. ; под. ред. Ю. И. Мигачева. — М. : Юрист, 2008. — 576 с.
17. Зьолка В. Л. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект) : моногр. / В. Л. Зьолка. — Хмельницький : Вид-во НА ДПСУ, 2015. — 672 с.
18. Феденко О. В. Військово-політичні аспекти становлення системи національної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — Л., 2002. — 18 с.
19. Шкідченко В. П. Елементи теорії воєнної безпеки : моногр. / В. П. Шкідченко, В. Д. Кохно. — К. : Миротворець, 2001. — 194 с.
20. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України : моногр. : у 7 т. Т. 4 : Воєнна безпека держави і шляхи її забезпечення / В. Ю. Богданович, І. Ю. Свіда, Є. Д. Скулиш ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. — К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. — 464 с.
21. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 2 вересня 2015 р. № 555/2015. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015/paran8#n8>.
22. Актуальні проблеми воєнної політології : підруч. [для слухачів вищ. військ. навч. закл. Збройних Сил України, у яких здійснюється підготовка військ. фахівців оператив.-тактич. рівня] / за заг. ред. В. Ф. Смолянюка. — 1-е вид. — Вінниця : Нова книга, 2002. — 344 с.
23. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави : підруч. / В. Г. Радецький, О. П. Дузь-Крячченко; В. М. Воробйов; В. П. Грищенко; Ю. Г. Даник; Т. М. Дзюба; В. І. Єфіменко; В. О. Косевцов; Е. М. Лисицин; А. А. Лобанов; С. М. Нечхаєв; М. І. Петренко; Ю. В. Пунда; А. О. Рось; В. В. Свиначенко; В. М. Телелім; П. І. Шуляк. — К. : НУОУ, 2009. — 596 с.
24. Богданович В. Ю. Основи державного управління забезпеченням обороноздатності України: теорія і практика /

Богданович В. Ю., Єжєєв М. Ф., Свида І. Ю. — Львів : ЛІСВ, 2008. — 300 с.

25. Селіванов В. М. Національна безпека — гарант існування незалежної України / В. М. Селіванов // Військо України. — 1993. — № 7. — С. 19–28.

26. Погірко О. І. Нормативно-правові питання розвитку системи забезпечення воєнної безпеки — складової національної безпеки і оборони України [Електронний ресурс] / О. І. Погірко. — Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/1463/23/>.

27. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України: теорія і практика : моногр. / Г. П. Ситник. — К. : НАДУ, 2004. — 408 с.

28. Сокуренко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони України : дис.

... доктора юрид. наук / В. В. Сокуренко. — К., 2016. — 574 с.

29. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 6 травня 2015 р. № 287/2015. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

30. Остапенко О. І. Адміністративне право : навч. посіб. / Остапенко О. І., Кісіль З. Р., Ковалів М. В., Кісіль Р.-В. В. — 2-ге вид. — К. : Алерта : КИТ : ЦУЗІ, 2009. — 536 с.

31. Адміністративне право України : підруч. / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко [та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 544 с.

Пашинский В.И. К проблеме определения понятия «оборона государства» в системе национальной безопасности Украины.

В статье рассматриваются современные научные взгляды на определение понятий «оборона государства», «национальная безопасность», «военная безопасность» и их взаимосвязь в системе обеспечения национальной безопасности. Оборона государства рассматривается как подсистема военной безопасности и доминирующая составляющая национальной безопасности.

Ключевые слова: безопасность, национальная безопасность, система обеспечения национальной безопасности, военная безопасность, оборона государства.

Pashinskiy V. On the issue of defining the concept of "state defense" in the national security system of Ukraine.

The article examines modern scientific views on the definition of "state defense", "national security", "military security" and their relationship in the system of national security. The defense of the state is considered as a sub system of military security and the dominant component of national security.

Key words: security, national security, the system of national security, military security, defense of the state.